

MOLLUSKENFAUNA VAN HET DRENTHESE DISTRICT (deel I)

J.A. Zoer
Hoofdstraat 21
Diever.

De mollusken van de hakhoutbossen of strubben in de gemeente Dwingeloo en Diever.

Inleiding:

De hakhoutbossen nemen in het Drenthse landschap een speciale plaats in. Als onderdeel van een cultuurlandschap zijn zij de meest natuurlijke elementen. Bij de ontginning van de landbouwgronden welke nu tot het brinkdorpenlandschap in Drenthe behoren, zijn de strubben als restanten van de oorspronkelijk vegetatie blijven bestaan. Zij hebben natuurlijk wel verschillende veranderingen ondergaan, zoals omvorming tot hakhout en uitkapping van vele houtsoorten welke voor de boeren geen enkele waarde hadden, maar de milieu-omstandigheden zijn aansluitend op de oude bostype onveranderd gebleven. Dit is de reden waarom in deze bossen juist vele zeldzame en mooie soorten van flora en fauna zich hebben kunnen handhaven.

In het artikel "Hakhout" van V. Westhoff en M.F. Mörzer Bruyns (1964) wordt er door de desbetreffende auteurs gesteld, dat het regelmatig kappen van de hakhoutbossen de schijn oproept dat het milieu regelmatig verandert, maar dat deze regelmatig verandering, tengevolge van een periodieke herhaling van steeds dezelfde ingreep, werkt als een stabiliserende factor, te vergelijken met die van het wisselen der seizoenen.

Daarbij moet echter wel bedacht worden, dat het gebruik als hakhout niet te vergelijken is met de exploitatie van blauwgraslanden of grienden. Deze halfnatuurlijke elementen van een landschap worden periodiek geheel gekapt of gemaaid. Zeker is dit ook wel eens het geval met hakhout, vooral in de laatste decennia, maar de ingreep in de hakhoutcomplexen gedurende de exploitatie in vroegere eeuwen in Drenthe moet men niet zo desastreus zien. De boeren hadden het hout dat werd gekapt nodig als geriefhout voor hun bedrijven. Daarom werd steeds dat hout gekapt dat voldoende dikte

had voor dit doeleinde. De dunnere stammen werden gespaard, de z.g. telgen. Het hakhout werd dus eigenlijk steeds belet om tot een volwaardig bos uit te groeien en in de vorm van een kreupelhoutachtig bos gehouden. Naast het nut als geriefhout had het tot doel het vormen van afscheidingen voor de akkers. De houtopstanden waren zo dicht dat het voor de schapen en ander vee een obstakel vormde, zodat ze moeilijk op de akkers konden komen.

Daar deze functie in de loop van de vorige eeuw verloren is gegaan, vinden we nu nog weinig van deze dichte hakhoutbossen om de essen.

Overigens zijn er de laatste tijden vele bedreigingen voor het voortbestaan van de hakhoutbossen ontstaan, welke ongetwijfeld al het verlies van vele bijzondere planten en dieren tot gevolg heeft gehad.

- 1) Het eerste gevaar dat al veel van deze bossen heeft doen verdwijnen en voor de bestaande nog steeds een gevaar betekent, is het verwaarlozen door de boeren, die het in hun bezit hebben. Vele van de bossen worden niet meer gekapt om de eenvoudige reden dat men het hout niet meer nodig heeft; het gevolg daarvan is dat ze uitgroeien tot volwaardige bossen. Op zichzelf is dit de minst erge vorm, omdat deze bossen even interessant kunnen zijn.
- 2) Een gevolg daarvan is echter wel geweest dat men toch weer heeft geprobeerd om van deze bossen een productie te halen, door omvorming in naaldhout. Vooral het SBB heeft zich hieraan in de loop van haar bestaan in Drenthe schuldig gemaakt. Gelijk met de erop aansluitende heidevelden zijn de hakhoutbossen bebost met naaldhout.
- 3) Door de verschillende ruilverkavelingen, uitgevoerd door de Cultuurtechnische Dienst, zijn bij de rationalisering van de landbouwgronden en het agrarisch landschap vele van deze hakhoutbossen verloren gegaan. Bij de huidige landschapsbouw gaat men niet meer zover dat van het kleinschalige landschap een boomloze vlakte wordt gemaakt; zelfs worden vaak meer bossen aangeplant in het nieuwe landschapsplan dan er voorheen bestonden, maar toch kunnen door dergelijke veranderingen de aard en de continuïteit van het bijzondere milieu worden aangetast.
- 4) Het nieuwste en waarschijnlijk meest rigoreuze gevaar dat de kop heeft opgestoken, is de recreatie. Vele hakhoutbossen zijn eigendom gebleven van de boeren. Het zijn echter plaatsen met een grote aantrekkingskracht voor bungelowhuw, omdat ze aan een zijde openheid hebben naar de essen en aan de andere zijde meestal een bos, het huis zelf gaat geheel verscholen in het dichte hout. Het gevolg is dat de boeren een goede prijs kunnen krijgen voor deze voor hen waardeloze grond en de zomerhuisjes er als paddestoelen uit de grond rijzen.

Deze veranderingen en de op handen zijnde ruilverkavelingen in de Drenthse

gemeenten Dwingeloo en Diever, hebben mij doen besluiten om de nog zeer fraaie gordels van hakhoutbossen om de bestaande dorpen te onderzoeken op hun molluskenfauna. Daarmee had ik een tweeledig doel: ten eerste wilde ik weten welke slakken er van oudsher thuis horen, ten tweede wilde ik weten, welke veranderingen er optreden bij veranderingen in het milieu tengevolge van deze boven genoemde veranderingen, of anderszins.

Om een zo duidelijk mogelijk beeld te krijgen, heb ik alle betreffende bossen om het Dorp Diever, de gehuchten Wittelte, Wapse en Oldendiever en tevens een groot aantal complexen om het dorp Dwingeloo bemonsterd.

Verder heb ik op mijn tochten door Drenthe veel andere hakhoutbossen bemonsterd, maar deze zijn niet in dit verslag opgenomen. Ze hebben echter voor het verkrijgen van een zo duidelijk mogelijk inzicht zeker hun functie gehad

Methode:

De mollusken zijn verzameld met behulp van een keverzeef. Per monster werd daarbij $\pm \frac{1}{2} \text{ m}^2$ van de strooisellaag uitgezeefd. Het uitgezeefde materiaal werd gedroogd en met behulp van een loep uitgezocht.

De monsters werden verzameld vanaf 28 september tot 21 november 1970. De onderzochte hakhoutbossen behoren alle tot het type, beschreven door Westhoff en Mörzer Bruyns in het eerder genoemde artikel: Hakhout op voedselarme, droge tot vochtige gronden, te berekenen tot het Eiken-Berkenbos in de ruimste zin (Climax quercion, Roboris petraeae). Zij zijn relatief arm aan hogere planten. Een deel van de onderzochte bossen zijn een fase naar de overgang van het type hakhout op venige beekbezinking, dus een overgang naar de elzenbroekbossen (Climax alnion glutinosae).

Voor de tabellarische verwerking van de gevonden exemplaren heb ik gebruik gemaakt van de schaal van G.J.M. Visser (correspondentieblad N.M.V. no. 137, april 1970).

Visser geeft daar de volgende schaal voor landmollusken:

1 = 1	In overleg met hem, heb ik voor mijn doeleinde deze schaal al verfijnd, omdat ze voor het
2 = 2 - 5	relatief arme gebied, waarin ik werkte, te
3 = 6 - 25	grof is. We zijn daarbij tot de volgende in-
4 = 26 - 125	deling gekomen:
5 = 126 - 625	
6 = 626 - 3125	
7 = meer dan 3125	

1 = 1	3 = 6 - 25	4 = 26 - 125	5 = 126 - 625	6 = 626 - 3125
2 = 2-5	3a = 6 - 15	4a = 26 - 55	5a = 126 - 375	6a = 626 - 1875
	3b = 16 - 25	4b = 56 - 125	5b = 376 - 625	6b = 1876 - 3125

Deze schaal geeft de dichtheid per vierkante meter. Door deze schaal is nog niet geheel de eentonigheid van de tabel weggenomen, maar dit is, gezien de relatieve armoede van de hakhoutbossen, ook de meest juiste benadering.

Wel geeft deze schaal een mogelijkheid tot een beter vergelijk met de rest van het landschap als rijkere of nog armere delen.

De plaats van de hakhoutbossen in het macro-relief van het landschap zegt over het algemeen iets over de vochtigheid van het bos, respectievelijk van de bodem. (op keileem kan dit verschillen, of bij een schijn-grondwater-spiegel, b.v. op een ijzeroerlaag)

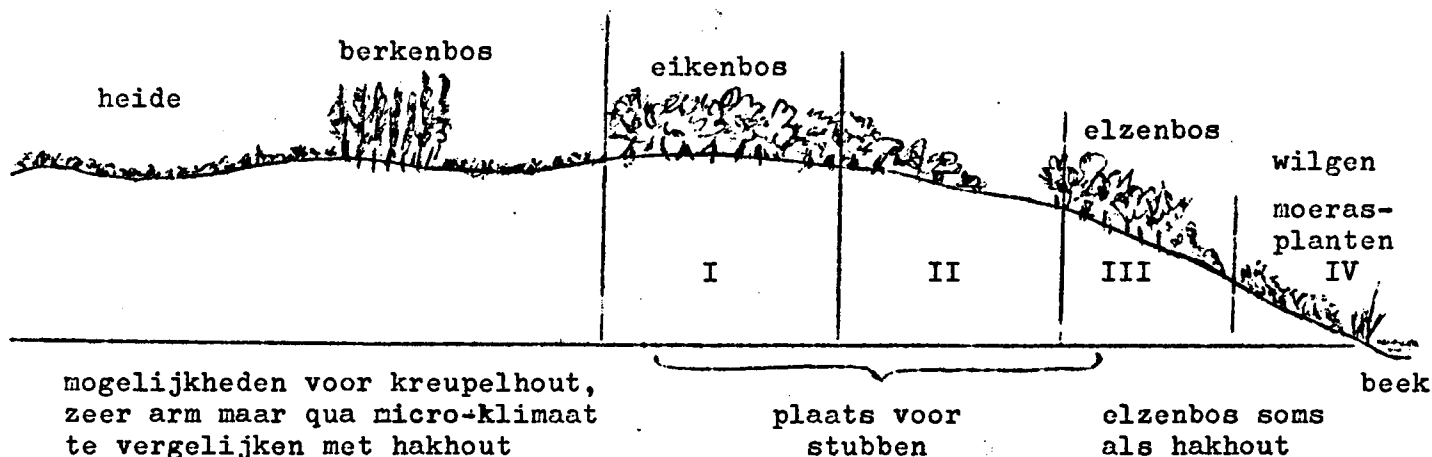
Men kan het dekzandlandschap van Drenthe het best voorstellen als een vrij vlak zandplateau, aan de zijden aflopend en daar doorsneden met aflopende beekdalen. Op de hellingen daarvan liggen de oude ontgonnen gronden en daaromheen dus de hakhoutbossen.

De hoogst gelegen en dus droogste delen bevatten de strubben, bestaande uit het Eiken-berkenbos, de lagere delen bestaan uit elzenbroekbossen. Ik spreek hier dus nog steeds van de door mij onderzochte bossen in Dwingeloo en Diever, elders in Drenthe zijn zeker hakhoutbossen te vinden, die een geheel andere plaats innemen in de plantensystematiek.

Teneinde de plaats aan te geven op de helling, in verband met de vochtigheid van de bodem, heb ik de helling vanaf de oorspronkelijke heide, de uiterste rand waar de strubben ontstonden, tot de beek in vier zônes verdeeld, genummerd van I - IV.

Dit is in onderstaande tekening aangegeven. Deze getallen worden in de tabel achter de naam van het bos genoemd. Verder wordt daar de afscheiding genoemd welke de strubbe innemt in het landschap: es/heide, heide-ontginning/made enz.

(De made is het in het beekdal gelegen vochtige grasland, de es is het complex van oude akkerlanden)

(WORDT VERVOLGD)

Onschrijving hakhoutbos	Nesovitrea hammonis	Euconulus fulvus	Columella aspera	Punctum pygmaeum	Cochlicopa lubrica	Vitrina pellucida	Vitrea crystallina	Vertigo substriata	Vallonia spec.	Discus rotundatus	Arianta arbutorum	Trichia hispida	Pisidium spec.
hakhoutbos es de Nul te Wapse es/bos(den) zône I	3a 3a 3b 4a 3b	2 2 2 2 3a	2 2 3a 2	2		3b			2				
hakhoutbos Heezenes, Diever es/bos(den) zône I	2 3a 3a 4a 2 3a 3a 3b 4b 4a 3b 4a 3b	2 3a 3a 3a 4b 4a	2 2 3a 3a 2 4a 3a	2 2 4a 3b	 2	 3a		2 2					
hakhoutbos Berkenheuvel Diever made/bos zône I		3a	2 2										
hakhoutbos es te Dwingeloo. es/bos(den) zône I	3b 3b 4a 3b 3b 3b	4a 4a 4a 3a 4a 4a	3a 3b 3a 2 3a 4a 2	1 3a 3b 1 5a 3a 3a	1 3a 1 3a	1							
hakhoutbos Zuurlander- es, Diever. es/es/made. zône II iden, Molenes	3a 2 4b 4a	4a 4a 3b	3a 4a 3a		3a 2 2								
hakhoutbos Wittilte. es/heide zône II	3a 3b 4a 2	2	2 2	2	2								
hakhoutbos Wittelte. es/made zône III	3b 3b	3a 3a		2						3a	2		2 2